

แนวทางในการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ Guidelines for History Instruction

ศุภณัฐ พานา¹
Supanut Pana

บทคัดย่อ

วิชาประวัติศาสตร์เป็นวิชาหนึ่งในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมซึ่งมีเป้าหมายที่สำคัญคือการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในมิติต่าง ๆ โดยแนวทางการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์สามารถจำแนกออกได้เป็น 3 วิธี ซึ่งแต่ละวิธีต่างมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ (1) การเสริมสร้างความทรงจำส่วนรวม (enhancing collective memory) เป็นการส่งเสริมให้เป็นพลเมืองที่รู้จักเหง้า เห็นถึงความสำคัญของมรดกชาติ (2) การสอนระเบียบวิธี (disciplinary) เป็นการสอนให้เป็นพลเมืองที่ได้รับการพัฒนาทักษะการคิดอย่างเป็นระบบ และ (3) การสอนด้วยแนวคิดหลังสมัยใหม่ (postmodern) เป็นการสอนให้เป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ สามารถตั้งคำถามและตรวจสอบที่มาของข้อมูล เรียนรู้ที่จะเห็นถึงความจริงแตกต่างและการอยู่ร่วมกันในความแตกต่าง หากครูพิจารณาพัฒนาการของนักเรียนให้สอดคล้องกับเป้าหมายของพลเมืองในแต่ละมิติจะทำให้ครูสามารถเลือกแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมให้แก่ักเรียนได้

คำสำคัญ: การเรียนการสอนประวัติศาสตร์

Abstract

History is one of the subjects in Social Studies, Religion and Culture which has an important goal of supporting citizenship in various dimensions. The Instruction of history can be divided into three methods, each with different objectives, namely (1) enhancing collective memory- promote citizens to know their roots and aware of national heritage (2) teaching methodologies (disciplinary)- teach citizens to have systematic thinking skills, and (3) postmodern teaching- teach citizens to be active citizen and have global mindedness who can ask questions and check the source of the information, learn to see different truths and coexist with people that are different. If the teacher can see the development of the students in accordance with the goals of the citizens in each dimension, the teacher will be able to choose the appropriate teaching and learning methods for the students.

Keywords: History instruction

¹อาจารย์ ดร. ประจำภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพฯ

Lecturer, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University, Bangkok.

Corresponding author e-mail: supanut@g.swu.ac.th

ARTICLE HISTORY: Received 24 October 2019, Revised 30 February 2020, Accepted 2 April 2020.

บทนำ

“วิชาประวัติศาสตร์ คือ การศึกษาเรื่องราวสำคัญ ๆ ที่เชื่อว่าได้เกิดขึ้นจริงเกี่ยวกับประสบการณ์ต่าง ๆ ของมนุษย์ในสังคมใดสังคมหนึ่งบนพื้นฐานของการวิพากษ์วิเคราะห์หลักฐานเอกสารชั้นต้น และหลักฐานร่วมสมัยอื่น ๆ เพื่อเข้าใจปัญหาสังคมปัจจุบัน” (วินัย พงศ์ศรีเพียร. 2552: 55-56) จากนิยามดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ต้องอาศัยความสามารถในการวิเคราะห์ ประเมินและตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์ขึ้นต่าง ๆ เพื่อสรุปและทำความเข้าใจเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ซึ่งในการสรุปและทำความเข้าใจเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์นั้นอาจมีอคติเกิดขึ้น ทำให้ได้ข้อสรุปที่ไม่ตรงกับความจริงของเหตุการณ์ ดังที่จิออมบาติस्ता วิโก (Giambattista Vico) นักประวัติศาสตร์ชาวอิตาลีในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ได้วิพากษ์เกี่ยวกับอคติของนักประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่า ความหลงใหลในอดีตทำให้นักประวัติศาสตร์ให้ข้อมูลที่เกินจริง ความนิยมในชาติของตนทำให้เกิดการบิดเบือนข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ และการใช้มาตรฐานทางวิชาการในยุคปัจจุบันของตนไปตัดสินความนึกคิดของผู้คนในอดีตอาจทำให้เกิดข้อผิดพลาดได้ เพราะสังคมในแต่ละยุคสมัยมีพัฒนาการที่ต่างกัน (Lemon, 2003) ดังนั้นการทำความเข้าใจบริบททางประวัติศาสตร์ซึ่งประกอบด้วย ความรู้ แนวคิด ทศนคติ ความเชื่อของผู้คนในอดีต รวมไปถึงบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ทั้งในประเทศ ภูมิภาค และโลกที่มีผลต่อเหตุการณ์ที่ศึกษาจะทำได้ ข้อมูลที่ใกล้เคียงกับความจริงมากที่สุด อีกทั้งข้อมูลดังกล่าวยังอาจทำให้เกิดการสร้าง ความหมายหรือตีความใหม่ได้ สิ่งนี้จึงถือเป็นความท้าทายในการศึกษาประวัติศาสตร์ ซึ่งในการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์โดยทั่วไปมีอยู่ 3 รูปแบบ (Seixas, 2000) คือ การเสริมสร้างความทรงจำส่วนรวม (enhancing collective memory) การสอนระเบียบวิธี (disciplinary) และการสอนด้วยแนวคิดหลังสมัยใหม่ (postmodern)

วัตถุประสงค์

เพื่อนำเสนอแนวทางในการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ที่สอดคล้องกับการส่งเสริมความเป็นพลเมืองในมิติต่าง ๆ

1. ปัญหาในการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์

ในบริบทของการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย การเรียนการสอนประวัติศาสตร์เป็นการเสริมสร้างทัศนคติและแนวคิดชาตินิยมให้แก่สังคมจนบางครั้งภาพลักษณ์ของประเทศอื่น ๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในประวัติศาสตร์ของชาติถูกเขียนให้มีลักษณะที่ด้อยกว่าหรือเป็นศัตรู ซึ่งการเขียนลักษณะนี้เกิดขึ้นจากนโยบายทางการเมืองที่ต้องการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวให้เกิดขึ้นผ่านเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์จึงเกิดการสอดแทรกแนวคิดชาตินิยมลงไปเป็นหลักสูตร การเรียนการสอนและหนังสือแบบเรียน รวมถึงสื่อต่าง ๆ เช่น นิยาย ละคร และภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาอิงประวัติศาสตร์ ยังมีส่วนทำให้นักเรียนเกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนได้เช่นกัน (สุนทร ชูตินธรรานนท์ และคณะ. 2557; สุนทร ชูตินธรรานนท์. 2554) ดังที่งานวิจัยของวิบูล สินธุมาลย์ (2554) ได้ค้นพบว่า หนังสือแบบเรียนของไทยในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 เน้นย้ำภาพของ “การเหนือกว่า” ของชาติไทยในฐานะเจ้าประเทศอาณานิคมที่มีต่อประเทศลาว ซึ่งสภาพการณ์ดังกล่าวเป็นผลมาจากแนวคิดของการใช้วิชาประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างให้นักเรียนเป็นพลเมืองที่รู้รักเหง้า เห็นถึงความสำคัญ

ของมรดกชาติ โดยข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในการเสริมสร้างพลเมืองที่รู้รักเหง้า เห็นถึงความสำคัญของมรดกชาติ หรือ พลเมืองชาตินิยม ได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1: ปัจจัยภายในและภายนอกชั้นเรียนที่มีผลต่อการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในการเสริมสร้างพลเมืองชาตินิยม

ปัจจัยภายใน	ปัจจัยภายนอก
หลักสูตร การเรียนการสอนและหนังสือแบบเรียน สอดแทรกแนวคิดชาตินิยม	สื่อต่าง ๆ เช่น นิยาย ละคร และภาพยนตร์ที่มีเนื้อหา อิงประวัติศาสตร์มีส่วนทำให้เกิดความเข้าใจ ที่คลาดเคลื่อน
การสอนของครูที่เน้นข้อมูลและสร้างความเข้าใจ ในเนื้อหาสาระมากกว่าการฝึกทักษะกระบวนการ และการฝึกให้นักเรียนคิด	

อย่างไรก็ตาม การเรียนการสอนที่เสริมสร้างพลเมืองชาตินิยม ส่งผลให้การจัดการศึกษาในชั้นเรียนขัดกับลักษณะเฉพาะของวิชาทางประวัติศาสตร์ที่ระบุว่า ความจริงทางประวัติศาสตร์ไม่ได้มีเรื่องเล่าที่ดีที่สุดเพียงหนึ่งเดียว (single best story) แต่ขึ้นอยู่กับมุมมองและการตีความในการให้ความหมายและความสำคัญที่มีต่อเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของผู้ที่ศึกษา ข้อเสนอแนะที่สะท้อนได้จากงานวิจัยของ พรกมล จันทร์ีย์ (2544) ที่พบว่า การเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ครูส่วนใหญ่ยังคงใช้วิธีการสอนแบบบรรยายมากกว่าวิธีสอนแบบอื่น ซึ่งเป็นผลให้นักเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานยังขาดการพัฒนาทักษะการคิด การสืบค้นความรู้ และการตั้งคำถาม และผลการศึกษาก็เกี่ยวกับสภาพปัญหาในการจัดการเรียนการสอนของครูของสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2558) ที่ระบุว่า การสอนของครูที่เน้นข้อมูลและสร้างความเข้าใจในเนื้อหาสาระมากกว่าการฝึกทักษะกระบวนการและการฝึกให้นักเรียนคิด ส่งผลให้นักเรียนขาดแรงจูงใจในการเรียนและไม่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้ นักเรียนจึงขาดโอกาสในการฝึกทักษะการแสวงหาความรู้ และทักษะการคิด

ดังนั้นในการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ นักเรียนจึงควรได้รับการฝึกกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณในการพิจารณาและประเมินความน่าเชื่อถือในการนำเสนอมุมมอง และข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่นักประวัติศาสตร์นำเสนอ ตลอดจนการฝึกพิจารณาบริบททางประวัติศาสตร์และประเมินเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ด้วยใจเป็นกลางไม่ยึดติดกับความรู้สึกชาตินิยมมากเกินไป ซึ่งเป็นการเสริมสร้างให้นักเรียนเป็นพลเมืองที่ได้รับการพัฒนาทักษะการคิดอย่างเป็นระบบ ตลอดจนเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ สามารถตั้งคำถามและตรวจสอบที่มาของข้อมูลได้ตามลำดับความลุ่มลึกของการวิเคราะห์ วิพากษ์หลักฐานทางประวัติศาสตร์

2. รูปแบบของการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์

แนวทางในการสอนประวัติศาสตร์ในปัจจุบันว่ามีอยู่ด้วยกัน 3 แนวทาง (Seixas. 2000; The College Board. 2012; Assessment Resource Center for History. 2013) ได้แก่

1) การเสริมสร้างความทรงจำส่วนรวม (enhancing collective memory) เป็นการสอนเรื่องราวที่ดีที่สุด แต่ข้อเสียคือเป็นวิธีที่ไม่กระตุ้นให้นักเรียนแสวงหาความรู้

2) ระเบียบวิธี (disciplinary) เป็นการสอนที่นำเสนอเรื่องราวในเหตุการณ์เดียวกันแต่แตกต่างกันมุมมองและให้นักเรียนสรุปว่า มุมมองใดดี ความเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ได้ดีที่สุดโดยใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ การประเมินของนักประวัติศาสตร์ และหลักฐานอื่น ๆ ในห้องเรียนมาสนับสนุน ซึ่งการสอนแบบนี้ทำให้นักเรียนเข้าใจวิธีการสร้างข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ถูกต้อง และยังทำให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับเกณฑ์ในการตัดสินสิ่งที่สร้างประวัติศาสตร์ที่เหมาะสม

3) แนวคิดหลังสมัยใหม่ (postmodern) เป็นการสะท้อนความสงสัยเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องเล่าที่ดีที่สุด (best story) โดยให้นักเรียนพิจารณาเรื่องราวทั้งหมดโดยใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์มาสนับสนุน และอธิบายได้ว่า การตีความเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ก่อนหน้านี้สามารถนำมาใช้สนับสนุนทางการเมืองในปัจจุบันอย่างไร ซึ่งกระบวนการนี้ทำให้นักเรียนเข้าใจวิธีการจัดกลุ่มเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ส่วนวนการใช้ภาษา กลวิธีในการเล่าเรื่องหรือวิธีการสนับสนุนความมุ่งหมายของผู้เขียนหรือผู้ตีความเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์

2.1 ความทรงจำส่วนรวมเป็นรูปเป็นร่างเพราะประวัติศาสตร์ในโรงเรียน

การที่โรงเรียนเลือกสอนประวัติศาสตร์ที่เป็นเรื่องราวที่ดีที่สุดเพียงเรื่องเดียว (the single best version) ส่งผลต่อนักเรียนและสังคม ดังนี้ (Seixas, 2000)

1) เรื่องราวที่ดีที่สุดเพียงเรื่องเดียวช่วยนิยามอัตลักษณ์ของกลุ่มให้เป็นรูปเป็นร่าง โดยกลุ่มคนจะเกิดความรู้สึกว่า พวกเขามีประสบการณ์และความเชื่อร่วมกัน ซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่มเป็นการระบุว่าใครคือคนชายขอบ (marginalized) และใครที่ไม่รวมอยู่ในกลุ่ม

2) เมื่อสังคมมีอัตลักษณ์ของกลุ่ม กลุ่มจึงเกิดความสามัคคีเพราะรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน แต่ถ้าเรื่องราวนั้นดังกล่าวเป็นการยกระดับหรือให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ของชนกลุ่มน้อยให้มากขึ้น นักอนุรักษนิยมเกรงว่า สิ่งนี้จะทำให้เรื่องราวของชาติกระจายตัวออกไป คือ ไม่มีความรู้สึกรวมเป็นชาติเดียว

3) การให้นักเรียนศึกษาเรื่องราวที่ดีที่สุดเพียงเรื่องเดียว เป็นการให้แบบอย่างที่ตั้งงามตามที่สังคมกำหนดไว้ เพราะการเสียสละเพื่อชาติ การยกระดับทางศีลธรรม การทุ่มเทในการทำงานอย่างหนักจนทำให้สภาพเศรษฐกิจดีขึ้น การต่อสู้ทางชนชั้น หรือการต่อสู้เพื่อความเท่าเทียมกันทางเพศ เรื่องราวเหล่านี้ต้องการเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มาสนับสนุน

อย่างไรก็ตาม การสอนประวัติศาสตร์ด้วยแนวคิดนี้ มีปัญหาที่สำคัญ ได้แก่ (1) การตัดสินว่าเรื่องใดเป็นเรื่องราวที่ดีที่สุด (best version) ที่ควรนำมาสอนนักเรียนเป็นสิ่งที่ยาก และ (2) ประวัติศาสตร์เปรียบเสมือนลัทธิ (dogma) และนักเรียนเปรียบเสมือนสาวก เพราะเมื่อนักประวัติศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร นักเขียนตำราเรียน และผู้บริหารตัดสินใจว่าเรื่องใดเป็นเรื่องราวที่ดีที่สุดแล้วนั้น นักเรียนมีหน้าที่เพียงซึมซับเรื่องราวเหล่านั้นโดยไม่มีโอกาสอภิปรายเกี่ยวกับความจริง ความถูกต้อง ความหมายในอดีตและปัจจุบัน ดังนั้นวิธีนี้จึงไม่กระตุ้นให้นักเรียนแสวงหาความรู้

2.2 ประวัติศาสตร์ คือ ระเบียบวิธีทางความรู้

วิธีการหนึ่งที่จะกระตุ้นให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านการศึกษาประวัติศาสตร์ คือ การใช้ระเบียบวิธี

ทางความรู้หรือวิธีการทางประวัติศาสตร์ (historical method) ในการศึกษา ซึ่งแนวคิดนี้ David Lawenthal (1998) ได้นิยามคำว่า ประวัติศาสตร์ (history) ว่าเป็นสิ่งที่สนใจ “ความจริง” โดยใช้กระบวนการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องยืนยัน ดังนั้นการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในโรงเรียนตามแนวคิดนี้จึงเป็นการเรียนรู้และฝึกฝนวิธีการตั้งคำถามที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ การทำความเข้าใจหลักฐาน และการประเมินความสัมพันธ์ของข้อมูล อย่างไรก็ตาม การสอนประวัติศาสตร์ด้วยแนวคิดนี้ มีปัญหาที่สำคัญ ได้แก่

1) แนวทางนี้อาจเป็นการต่อต้านการสร้างความรู้ทางประวัติศาสตร์ เพราะการสอนประวัติศาสตร์ตามแนวคิดนี้เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนมีความคิดและการแสดงความคิดเห็นได้อย่างเป็นอิสระ จึงอาจเป็นการส่งเสริมให้เกิดความแตกต่างและความหลากหลายทางเชื้อชาติ วัฒนธรรม และเพศให้ชัดเจนขึ้น

2) นักเรียนไม่สามารถกำหนดเกณฑ์ในการประเมินการตีความทางประวัติศาสตร์ได้อย่างแม่นยำ เพราะความจริงทางประวัติศาสตร์ไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียว โรงเรียนจึงไม่สามารถสอนวิธีการทางประวัติศาสตร์ได้

ดังนั้นการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในปัจจุบันจึงควรเป็นการตั้งคำถามเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้น และศึกษาบริบทของเหตุการณ์ในอดีตให้รอบด้านที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่ศึกษาหรือบริบทอันยิ่งใหญ่ (Contextualizing grand narrative) เพื่อทำความเข้าใจเหตุการณ์ในอดีตให้ชัดเจนที่สุด

2.3 แนวคิดหลังสมัยใหม่กับการสอนประวัติศาสตร์ในโรงเรียน

นักหลังสมัยใหม่มีแนวคิดว่า แนวทางที่ดีที่สุดสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ในปัจจุบันคือ การใช้แนวคิดที่กล่าวว่า ไม่มีใครรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นทั้งหมด เนื่องจากเป็นไปไม่ได้ที่จะเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันด้วยงานเขียนทางประวัติศาสตร์ เพราะข้อมูลทางประวัติศาสตร์ คือ การจัดการข้อมูล อย่างไรก็ตาม ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือเดียวที่ทำให้ผู้คนกลับไปในอดีตที่อยู่ห่างไกล แต่ก็ต้องตระหนักว่า ในปัจจุบันไม่อาจเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ จึงต้องใช้การตีความด้วยบริบทอันยิ่งใหญ่ (Contextualizing grand narrative) ในการสร้างข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ใกล้เคียงความจริงในอดีตมากที่สุด (Seixas, 2000; The College Board, 2012; Assessment Resource Center for History, 2013) ถึงกระนั้น แนวคิดการเรียนการสอนลักษณะนี้ก็ยังคงมีอุปสรรคคือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นล้วนมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงอยู่จำนวนมาก ดังนั้นการให้นักเรียนศึกษาเหตุการณ์และบริบทของเหตุการณ์หนึ่ง ๆ จึงต้องใช้ระยะเวลาและทรัพยากรจำนวนมาก

3. การจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมือง

การจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน วิชาประวัติศาสตร์เป็นวิชาหนึ่งที่อยู่ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งเป้าหมายของกลุ่มสาระนี้ คือ การเสริมสร้างให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก ซึ่งหากนำมาเปรียบเทียบกับรูปแบบของการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่ระบุไว้ในข้างต้นกับการเสริมสร้างพลเมือง สามารถเปรียบเทียบได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2: รูปแบบของการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์กับการเสริมสร้างพลเมือง

รูปแบบของการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์	การเสริมสร้างพลเมือง
การเสริมสร้างความทรงจำส่วนรวม การฝึกระเบียบวิธี การใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่	พลเมืองที่รู้จักหน้าที่ เห็นถึงความสำคัญของมรดกชาติ พลเมืองที่ได้รับการพัฒนาทักษะการคิดอย่างเป็นระบบ พลเมืองที่ตื่นรู้ สามารถตั้งคำถามและตรวจสอบที่มา ของข้อมูล เรียนรู้ที่จะเห็นถึงความจริงแตกต่างและ การอยู่ร่วมกันในความแตกต่าง

จากตารางที่ 2 สรุปได้ว่า การเรียนการสอนประวัติศาสตร์เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมือง ในโรงเรียนขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการสอน กล่าวคือ ถ้าครูต้องการนำเสนอเรื่องราว ถ่ายทอด วัฒนธรรมและมรดกของชาติ ครูควรสอนแบบการเสริมสร้างความทรงจำส่วนรวม หากครูต้องการ ให้นักเรียนได้ค้นคว้า สืบสอบ อภิปราย ครูควรใช้การฝึกระเบียบวิธี (Disciplinary practice) ทาง ประวัติศาสตร์ และถ้าครูต้องการเปิดกว้างแนวคิดทางสังคม โดยการตรวจสอบการตีความทาง ประวัติศาสตร์ เพื่อค้นหาข้อบกพร่องและข้อจำกัด (Call up the flaws and limitations) ครูควร ใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่ ซึ่งในการจัดการเรียนการสอนโดยแนวคิดการฝึกระเบียบวินัยและแนวคิดหลัง สมัยใหม่จะให้นักเรียนเกิดทักษะการคิดทางประวัติศาสตร์ และการรับรู้ความรู้สึกทางประวัติศาสตร์

3.1 ทักษะการคิดทางประวัติศาสตร์ (historical thinking skills)

ทักษะการคิดทางประวัติศาสตร์ คือ กระบวนการสร้างคำอธิบาย ตีความหรือวิพากษ์ เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ตามความเข้าใจของตนเอง จากการตรวจสอบและประเมินความน่าเชื่อถือ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ และนำหลักฐานนั้นมาสนับสนุนความคิดของตน ซึ่งจากนิยามของทักษะ การคิดดังกล่าวใกล้เคียงกับนิยามของการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่ระบุว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ คือ การประเมินความถูกต้อง เป็นความคิดที่สะท้อนออกมาอย่างมีเหตุผล เพื่อแสดงถึงการตัดสินใจว่าจะเชื่อหรือทำอะไร ความคิดใดจะมีเหตุผลก็ต่อเมื่อสามารถอธิบายข้อถกเถียงโต้แย้งได้อย่างสมเหตุ สมผล โดยมีหลักฐานยืนยันที่น่าเชื่อถือได้ (ทิสนา แซมมณี และคณะ. 2544) จากนิยามของทักษะการ คิดทางประวัติศาสตร์และการคิดอย่างมีวิจารณญาณดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การประเมินความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูลเป็นส่วนที่สอดคล้องกันระหว่างการคิดอย่างมีวิจารณญาณกับทักษะ การคิดทางประวัติศาสตร์ แต่มีส่วนที่แตกต่างกันคือ ทักษะการคิดทางประวัติศาสตร์ เป็นการคิดตาม กรอบของช่วงเวลาหรือยุคสมัยที่ศึกษา เพราะสภาพการณ์ต่าง ๆ ในอดีตแตกต่างจากปัจจุบัน ผู้ที่ศึกษา จึงไม่ควรนำความรู้ ความสามารถ สภาพแวดล้อมในปัจจุบันไปตัดสินหรือตีความเหตุการณ์ในอดีต แต่ควรทำความเข้าใจเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ด้วยการประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์และการศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง โดยทักษะการคิดทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบใหญ่ และ 8 องค์ประกอบย่อย ดังนี้ (National Center for History in the Schools. 1996; The College Board. 2012; Assessment Resource Center for History. 2013)

- 1) การเรียงลำดับเหตุการณ์และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ มีองค์ประกอบย่อย ได้แก่
  - 1.1) การเรียงลำดับเหตุการณ์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ตามลำดับเวลาได้ถูกต้อง
  - 1.2) การวิเคราะห์สาเหตุและผลกระทบของเหตุการณ์ในช่วงเวลาเดียวกัน
  - 1.3) การเปรียบเทียบเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์กับความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ที่คล้ายกันแต่ต่างเวลาและสถานที่
- 2) การทำความเข้าใจบริบททางประวัติศาสตร์ มีองค์ประกอบย่อย ได้แก่ การอธิบายบริบทของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์จากการศึกษาหลักฐานที่หลากหลาย
- 3) การยืนยันด้วยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ มีองค์ประกอบย่อย ได้แก่
  - 3.1) การวิเคราะห์ลักษณะของหลักฐานและข้อมูลทางประวัติศาสตร์
  - 3.2) การสรุปข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ที่ได้จากการศึกษาหลักฐานและมุมมองที่หลากหลาย
- 4) การตีความและการสังเคราะห์ประเด็นทางประวัติศาสตร์ มีองค์ประกอบย่อย ได้แก่
  - 4.1) การวิเคราะห์การตีความทางประวัติศาสตร์ได้หลากหลายมุมมองโดยมีหลักฐานมาสนับสนุน
  - 4.2) การสร้างคำอธิบายสาเหตุและผลของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ได้อย่างน่าเชื่อถือ

การเรียนการสอนที่ส่งเสริมทักษะการคิดทางประวัติศาสตร์จึงเป็นการเสริมสร้างให้นักเรียนเป็นพลเมืองที่ได้รับการพัฒนาทักษะการคิดอย่างเป็นระบบและเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้สามารถตั้งคำถามและตรวจสอบที่มาของข้อมูล เรียนรู้ที่จะเห็นถึงความจริงแตกต่างและการอยู่ร่วมกันในความแตกต่าง (Centre for the Study of Historical Consciousness, 2014) เห็นได้จากงานวิจัยของ ชัยรัตน์ โตศิลา (2555) และศุภณัฐ พานา (2560) ที่พัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะดังกล่าวกับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาแล้วพบว่า การเรียนการสอนที่พัฒนาทักษะการคิดทางประวัติศาสตร์เป็นการฝึกฝนให้นักเรียนศึกษาและตรวจสอบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่หลากหลายรวมถึงข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่มีการนำเสนออยู่ในปัจจุบัน ทำให้นักเรียนสามารถเรียงลำดับเหตุการณ์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ตามลำดับเวลาได้ สามารถวิเคราะห์เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเหตุและผลกระทบของเหตุการณ์ สามารถเปรียบเทียบเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์กับความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ที่คล้ายกันแต่ต่างเวลาและสถานที่ได้ สามารถอธิบายบริบทของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์จากการศึกษาหลักฐานที่หลากหลายได้โดยใช้วิธีการวาดภาพหรือเขียนผังมโนทัศน์เพื่อจำลองหรือสรุปเหตุการณ์ สามารถวิเคราะห์ลักษณะของหลักฐาน 5 ลักษณะขึ้นไป คือ ประเภทของหลักฐาน จุดมุ่งหมายในการเขียน มุมมองของผู้เขียน ข้อเท็จจริงที่ปรากฏในหลักฐาน ข้อจำกัดของหลักฐาน หลักฐานที่ไม่เห็นด้วย และสภาพการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบันทึกหลักฐาน สามารถสรุปข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ที่ได้จากการศึกษาหลักฐานและมุมมองที่หลากหลายตั้งแต่ 5 ขึ้นขึ้นไป สามารถตีความทางประวัติศาสตร์ได้หลากหลายมุมมองโดยมีหลักฐานมาสนับสนุน และสามารถนำหลักฐานที่ศึกษามาประเมินความน่าเชื่อถือแบบแยกประเด็นได้และมีเกณฑ์ในการประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐานที่หลากหลาย เช่น การใช้ช่วงเวลาของการเกิดหลักฐานมาการวิเคราะห์การอ้างอิงของผู้เขียน การประเมินจากแหล่งที่มาของข้อมูล และการเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ

ตลอดจนสามารถอธิบายให้เห็นถึงความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ที่กำหนดโดยเชื่อมโยงถึงภูมิภาค ชาติ และความเปลี่ยนแปลงของโลกที่เกิดขึ้นได้โดยมีการใช้หลักฐานมาสนับสนุนคำอธิบาย

3.2 การรับรู้ความรู้สึกทางประวัติศาสตร์ (historical empathy)

การรับรู้ความรู้สึกทางประวัติศาสตร์ คือ การทำความเข้าใจความคิด ความเชื่อ และความรู้สึกต่าง ๆ ของบุคคลในเหตุการณ์โดยใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์มาสนับสนุน และแสดงความคิดเห็นและ/หรือความรู้สึกของตนโดยหลีกเลี่ยงปัจจุบันนิยม เพราะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มีข้อจำกัดด้านบริบทแวดล้อม เงื่อนไขทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ความรู้ และความเชื่อที่แตกต่างจากปัจจุบัน ดังนั้นการนำแนวคิดและความรู้ในปัจจุบันไปตีความหรือตัดสินอดีตจึงเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม การจัดการเรียนการสอนที่พัฒนาให้นักเรียนเกิดการรับรู้ความรู้สึกทางประวัติศาสตร์ ครูควรฝึกฝนให้นักเรียนตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างอดีตกับปัจจุบัน เพื่อให้นักเรียนมีความระมัดระวังในการแสดงความคิดเห็น และความรู้สึกของตนที่มีต่อเหตุการณ์โดยการยึดหลักฐานและบริบทของเหตุการณ์เป็นสำคัญ ตลอดจนไม่นำแนวคิดหรือความรู้ในปัจจุบันไปตีความหรือตัดสินเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ซึ่งการรับรู้ความรู้สึกทางประวัติศาสตร์ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบใหญ่ 4 องค์ประกอบย่อย ดังนี้ (Barton & Levstik. 2004; Davison. 2012; Endacott & Brooks. 2013)

1) การเปิดรับมุมมองที่แตกต่าง ม้องค์ประกอบย่อย ได้แก่

1.1) การระบุมุมมองที่แตกต่างของความคิด ความเชื่อ หรือความรู้สึกของผู้คนในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์กับปัจจุบัน

1.2) การนำความคิด ความเชื่อ หรือความรู้สึกของผู้คนในเหตุการณ์มาคาดการณ์สิ่งที่อาจเกิดขึ้น

2) การศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ ม้องค์ประกอบย่อย คือ การอธิบายสภาพแวดล้อม ความคิด ความรู้ ความเชื่อหรือความรู้สึกที่มีผลต่อการกระทำของผู้คนในเหตุการณ์ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์

3) การเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันด้วยความเข้าใจ ม้องค์ประกอบย่อย คือ การแสดงความคิดเห็นหรือความรู้สึกของตนที่มีต่อเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์บนฐานของหลักฐานและบริบททางประวัติศาสตร์

การเรียนการสอนที่ส่งเสริมการรับรู้ความรู้สึกทางประวัติศาสตร์จึงเป็นการเสริมสร้างให้นักเรียนเป็นพลเมืองที่รู้รากเหง้า เห็นถึงความสำคัญของมรดกชาติ และเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ สามารถตั้งคำถามและตรวจสอบที่มาของข้อมูล เรียนรู้ที่จะเห็นถึงความจริงแตกต่างและการอยู่ร่วมกันในความแตกต่าง เห็นได้จากงานวิจัยของ Davison (2012) และ ศุภณัฐ พานา (2560) ที่พัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการรับรู้ความรู้สึกดังกล่าวให้กับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาแล้วพบว่า นักเรียนสามารถอธิบายสิ่งที่อาจเกิดขึ้นได้ โดยใช้ความคิด ความเชื่อ หรือ ความรู้สึกของผู้คนในเหตุการณ์ประกอบคำอธิบายซึ่งมาจากการอภิปรายกลุ่มและหลักฐานทางประวัติศาสตร์มาสนับสนุน สามารถอธิบายความแตกต่างระหว่างความคิด ความเชื่อ หรือความรู้สึกของผู้คนในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่กำหนดกับความคิด ความเชื่อ หรือความรู้สึกของตนได้ว่าแตกต่างกันในประเด็นใด และมีหลักฐานมาสนับสนุน และสามารถนำความคิด ความเชื่อ หรือความรู้สึกมาอธิบายการกระทำ

ของผู้คนในเหตุการณ์ได้และใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์อ้างอิง ตลอดจน สามารถแสดงความคิดเห็น หรือความรู้สึกของตนที่มีต่อเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ และยกตัวอย่างการนำสิ่งที่ศึกษาจากเหตุการณ์ มาปรับใช้กับสถานการณ์ในปัจจุบันหรือการดำเนินชีวิตประจำวันของตนได้อย่างชัดเจน รวมไปถึงมีการ อ้างอิงหลักฐานหรือบริบททางประวัติศาสตร์ ตลอดจนเรียนรู้ว่า สิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตนั้นเป็นบทเรียน เพื่อพัฒนาตนไม่ใช่สิ่งที่นักเรียนควรนำมาเป็นเรื่องฝังใจ

สรุป

การจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในรูปแบบการเสริมสร้างความทรงจำส่วนรวม การฝึก ระเบียบวิธี และการใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่ เพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญในการส่งเสริมให้เป็นพลเมือง ที่รู้รักเห็นใจ เห็นถึงความสำคัญของมรดกชาติ มีทักษะการคิดอย่างเป็นระบบ สามารถตั้งคำถามและ ตรวจสอบที่มาของข้อมูล ตลอดจนเรียนรู้และยอมรับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์หรือความคิดเห็นที่ หลากหลายซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจที่ดีต่อกัน เพราะทักษะการคิดทางประวัติศาสตร์และการรับรู้ ความรู้สึกทางประวัติศาสตร์จะเป็นสิ่งที่ทำให้นักเรียนประเมินข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ในมิติ ต่าง ๆ เช่น สภาพแวดล้อม ความคิด ความเชื่อ ความรู้สึกของผู้คนในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ สภาพการณ์ทางสังคมที่มีผลต่องานเขียนทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนแนวคิดของนักประวัติศาสตร์ ที่มีต่อเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ บนพื้นฐานของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และลดการใช้อคติ ในการตีความเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์แต่เป็นการพยายามทำความเข้าใจอดีตด้วยสายตาหรือ มุมมองของคนในอดีต

เอกสารอ้างอิง

- ชัยรัตน์ โต้ติลา. (2555). การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์เพื่อ ส่งเสริมทักษะการคิดทางประวัติศาสตร์ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 2. วิทยานิพนธ์ ค.ด. (หลักสูตรและการสอน). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ทิตนา แคมมณี และคณะ. (2544). วิทยาการด้านการคิด. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ. พรกมล จันทรี. (2544). ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย ในระดับมัธยมศึกษา ตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (หลักสูตรและการสอน). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ถ่ายเอกสาร.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2552). อาจารย์บูชา. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.
- วิบูล สินธุมาลัย. (2554). การรับรู้ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย-ลาว : ผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ ไทยและลาวชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 (ค.ศ.1975-2009). วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์ศึกษา). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- ศุภณัฐ พานา. (2560). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ตามแนวคิดกระบวนการ สืบสอบแสวงหาความรู้เป็นกลุ่มร่วมกับแนวคิด Magic If เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดทาง ประวัติศาสตร์และการรับรู้ความรู้สึกทางประวัติศาสตร์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ตอนปลาย. วิทยานิพนธ์ ค.ด. (หลักสูตรและการสอน). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2558). **แนวการสอนประวัติศาสตร์: ประวัติศาสตร์ไทย หลากหลายวิธีเรียน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สุนทร ชูตินธรานนท์. (2554). **พม่ารบไทย: ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับพม่า**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุนทร ชูตินธรานนท์ และคณะ. (2557). **ชาตินิยมในแบบเรียนไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.
- Assessment Resource Center for History. (2013). **Historical Thinking Skills Scoring Rubric**. Retrieved on October, 15, 2019, from <http://www.umbc.edu/che/arch/rubric.php>
- Barton, K., & Levstik, L. (2004). **Teaching History for the Common Good**. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Centre for the Study of Historical Consciousness. (2014). **The Historical Thinking Project Promoting Critical Historical Literacy for 21st Century**. Retrieved on October, 15, 2019, from <http://historicalthinking.ca>
- Davison, M. (2012). **"It is Really Hard Being in Their Shoes": Developing Historical Empathy in Secondary School Students**. Ed.D. Dissertation (Education). Auckland: The University of Auckland. Photocopy.
- Endacott, J., & Brooks, S. (2013). An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy. **Social Studies Research and Practice**, 8(1): 41-58.
- Lawenthal, David. (1998). **Possessed by the Past: The Heritage Crusade and the Spoils of History**. New York: Cambridge University Press.
- Lemon, M. C. (2003). **Philosophy of History: A Guide For Students**. London: Routledge.
- National Center for History in the Schools. (1996). **The National Standards for History**. Retrieved on October, 15, 2019, from <http://www.sscnet.ucla.edu/nchs/standards>
- Seixas, P. (2000). Schweigen! Die kinder! Or, Does Postmodern History Have a Place in the Schools? In. P. N. Stearns, P. Seixas, & S. Wineburg (Eds.), **Knowing, Teaching, and Learning History**. (pp. 19-37). New York: New York University Press.
- The College Board. (2012). **AP World History**. New York: The College Board.